

Kanonska ženidba i civilni brak

Bošnjak, Bruno

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:248703>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
P R A V N I F A K U L T E T

Student:

BRUNO BOŠNJAK

Naslov diplomskog rada:

KANONSKA ŽENIDBA I CIVILNI BRAK

Kolegij:

RIMSKO PRIVATNO PRAVO

Mentor:

prof. dr. sc. Ivan Miličić

Zagreb, rujan 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Bruno Bošnjak, v.r. (ime i prezime studenta), potvrđujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u njegovoj izradi nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

(POTPIS STUDENTA)

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. POVIJEST, POJAM I OBILJEŽJA.....	4
2.1. Razvoj i definiranje ženidbe.....	4
2.2. Brak.....	5
2.3. Miraz (<i>dos</i>) i njegovo nekadašnje značenje za bračno pravo	8
2.4. <i>Donatio ante nuptias</i>	9
3. SKLAPANJE BRAKA I USPOSTAVA ŽENIDBENOG SAVEZA.....	10
3.1. Zaruke (<i>sponsalia</i>)	11
3.1.1. Utjecaj instituta zaruka na razvoj ženidbe i braka.....	11
3.1.2. Zaruke u hrvatskoj pravnoj tradiciji.....	15
3.2. Priprava za ženidbu	17
3.3. Pretpostavke za sklapanje braka.....	19
3.3.1. Pretpostavke za brak i bračne zapreke prema rimskom pravu.....	20
3.3.2. Pretpostavke za postojanje braka.....	20
3.3.3. Pretpostavke za valjanost braka.....	22
3.4. Ženidbene zapreke.....	23
3.5. Postupak sklapanja braka.....	26
3.6. Oblici sklapanja ženidbe.....	28
4. PRESTANAK BRAKA I RAZRJEŠENJE ŽENIDBE.....	29
5. ZAKLJUČAK.....	32
6. LITERATURA.....	34

1. UVOD

Ključni pojmovi ovog rada, *brak* i *ženidba*, u nespornom su razlikovanju, pa je svrsishodno na početku ukazati na postojanje njihova razlikovanja. Naime, *brak* je kao novija pojmovna kategorija u hrvatsko pravno nazivlje uveden kroz *Osnovni zakon o braku* iz 1946. godine. Za označavanje civilnog koncepta, koristit će se u radu taj naziv. S druge strane, *ženidba* je pojam koji hrvatsko pravo baštini i u njemu ima zaista dugu tradiciju, ponajprije zahvaljujući kanonskom pravu, a isto tako jer je taj sakrament na specifičan način priznat na civilnopravnom području. Stoga će se u radu za takve slučajeve koristiti pojam ženidba.¹

Institut ženidbe kao zajednice dviju fizičkih osoba različitog spola, zajednice koja je usmjerena k dobru bračnih drugova te rađanju i podizanju potomstva, smatra se prvim i najstarijim oblikom uspostavljanja i organiziranja zajedničkog života među ljudima i temeljem ljudskog društva i čitave ljudske zajednice. Ženidbena zajednica je institut koji odgovara čovjekovoj naravi, proizašoj i utemeljenoj u božanskome planu stvaranja i uređenja svijeta prema kojem svaki čovjek pridržava prirodno i nepovredivo pravo na ženidbu i zajednicu s odabranom osobom suprotnog spola. Međutim, unatoč tome što je ženidba prirodna za čovjeka i ljudski rod uopće, radi se istodobno o vrlo složenoj ustanovi u kojoj su prisutni i isprepliću se mnogi različiti elementi: etički, psihološki, biološki, afektivni, moralni, sociološki i dakako – pravni.²

Civilni brak s druge strane, društveni je odnos koji se transformirao tijekom vremena i postao pravno uređenim i posebnim obiteljskopравnim institutom. Ne postoji definicija koja bi pojmovno odredila brak u sveopćem značenju primjenjivom na sve društvene zajednice i za sva vremena. No, postoje pojedine temeljne predodžbe o braku koje se mogu povezati s nekim njegovim bitnim obilježjima. Među njima su, neizostavno, načelo pristanka na brak slobodnom odlukom žene i muškarca te monogamnost braka koja proizlazi iz kršćanskog kulturnog kruga prema kojem se brak percipira kao duhovna i tjelesna životna zajednica muškarca i žene. Važno obilježje braka je i njegova trajnost te načelna nerazrješivost koja više ne znači apsolutnu nemogućnost raskida bračnog odnosa tijekom života muža i žene. Brak bi se stoga mogao opisati kao veza muškarca i žene, temeljena na slobodnoj odluci, veza koja je

¹ Milotić, I., *Zaruke u europskoj pravnoj tradiciji do XIX. stoljeća i njihovo uređenje na hrvatskom pravnom prostoru*, u: Šalković, J., (ur.), *Zaručništvo i priprava za ženidbu*, Zbornik radova VII. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Subotici, 2013., str. 48.

² Blažević, V., *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 7.

priznata pravom, načelno nerazrješiva i koja podrazumijeva životnu zajednicu cjelokupnih osobnosti.³

Već iz uvodnog opisa kanonske ženidbe i civilnog braka dolaze do izražaja pojedine sličnosti ovih dvaju za društvo i obitelj važnih (ako ne i presudnih) instituta. Upravo je njihova poredbena analiza, na mnogim mjestima popraćena usporedbama s nekadašnjim uređenjem u rimskom privatnom pravu, cilj ovoga rada. U razvoju rimske pravne misli, koji je bio izuzetno dug, bračno pravo je održavalo bit društva tako što je oslikavalo osnovna načela i temeljne vrijednosti na kojima je rimsko društvo, u određenim etapama svojega razvoja, počivalo.⁴ Uz vidne sličnosti, instituti ženidbe i braka imaju i pojedine različitosti. Hrvatsko pravo, konkretno obiteljsko, raspoznaje i svojim odredbama uređuje dva oblika sklapanja braka (koji su jednake vrijednosti): građanski brak te vjerski brak s građanskim učincima. Kod vjerskog braka s građanskim učincima postoji specifičnost prema kojoj država, na temelju činjenice da s određenim vjerskim zajednicama ima uređene pravne odnose (pa tako i s Katoličkom crkvom), čin sklapanja braka povjerava službenicima tih istih vjerskih zajednica. Osim toga, u jednoj, istoj ceremoniji nastaju i kanonska ženidba i građanski brak.⁵ Osim tih oblika i mogućnosti koje nudi obiteljsko pravo, odnosno mogućnosti sklapanja građanskog braka ili vjerskog braka s građanskim učincima, postoji i treća varijanta - sklapanje vjerskog braka.⁶ Upravo o tom trećem obliku bit će, između ostalog, govora u ovom radu, zato što je ženidba vrlo složen i važan institut kanonskog prava iz čijeg sakramentalnog značaja izvire shvaćanje o njegovoj nerazrješivosti.⁷

U radu će također biti izneseni povijesni segmenti razvoja instituta kanonske ženidbe i civilnog braka, njihove sličnosti i različitosti, načini sklapanja odnosno zaključivanja kao i prestanka odnosno poništaja. Suvremene države obiteljskopravno uređenje instituta braka svode prije svega na propisivanje pretpostavaka potrebnih za sklapanje braka, zatim na postupak koji slijedi ako su pretpostavke zadovoljene, pravne učinke koje brak povlači za sobom, različite pravne osnove njegova prestanka i pravne posljedice prestanka braka ako je brak prestao po jednoj (ili više) pravnih osnova.⁸ Iz tog razloga ćemo se, kada govorimo o civilnom braku, u radu ponajprije osvrnuti na te segmente koji su vezani uz brak, te ih

³ Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo*, 3. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 21.

⁴ Bratković, M., *Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011., str. 112.

⁵ Šimović, I., *Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog i kanonskog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, vol. 85, br. 1, 2015., str. 236.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, str. 237.

analizirati i usporedno iznositi odredbe, pretpostavke, postupak, učinke i posljedice koje se odnose na civilni brak, a s ciljem pobližeg prikazivanja tog instituta i njegovih sličnosti, odnosno različitosti kanonskoj ženidbi.

2. POVIJEST, POJAM I OBILJEŽJA

2.1. Razvoj i definiranje ženidbe

Veliki utjecaj na institut ženidbe, pojedina opća obilježja i naziv, imalo je rimsko pravo. Ono je brak definiralo kao trajnu zajednicu života između muža i žene. Rimskim brakom mogla se smatrati samo takva zajednica koju je pravni poredak priznavao brakom. Kako bi ta svrha bila ispunjena, tražilo se da muškarac i žena budu u faktičnoj zajednici života, odnosno tražilo se zajedničko življenje te uz to trajna namjera (*affectio maritalis*), odnosno volja da budu muž i žena.⁹ Ulpijan (170.-223.) je bio jedan od rimskih pravnik koji je definirao brak. Pisao je o tome institutu kao o združenju muškarca i žene sastojanom u nerazdvojivoj životnoj zajednici. Još jedan rimski pravnik, Modestin (2./3.st.), dao je definiciju koja je ženidbu opisivala kao vezu muškarca i žene, sjedinjenje čitavog života i zajedništvo božanskog i ljudskog prava.¹⁰

Preko Dekretala Grgura IX., u *Corpus Iuris Canonici* preuzelo se navedenu Ulpijanovu definiciju. Nakon što ju je proširio Petar Lombardski (1095.-1160.) preuzeta je u *Rimski katekizam* pape Pija V. Svi su kasniji kanonisti i teolozi, uz određene iznimke, prihvaćali tu definiciju, a tako je ostalo sve do novijeg vremena. Kada bi se ta definicija prevela na hrvatski jezik, ženidbu bi opisivala kao bračno združenje muškarca i žene, osoba koje su zakonito sposobne, u nerazdvojivu životnu zajednicu.¹¹ Zanimljivo, *Zakonik kanonskog prava* iz 1917. godine nije definirao ženidbu, no kanonska znanost smatra postojanom razliku između ženidbe koja je u nastanku (*in fieri*) te ženidbe kao stanja (*in facto esse*). U skladu s tom razlikom, navode se različite definicije. Kada govorimo o ženidbi u nastanku, ona se percipira kao ugovor odnosno čin kojim muška i ženska osoba svojom voljom uspostavljaju među sobom životnu zajednicu. Kao stanje, ženidba se promatra kao trajno združenje muža i žene koji se nalaze u životnoj bračnoj zajednici.¹²

Naziv ženidba, promatrajući ga etimološki, svoj korijen ima u riječi žena i ako ga analiziramo prije svega iz perspektive muškarca, znači uzeti si ženu, oženiti se, uspostaviti specifičnu životnu zajednicu između muškarca i žene. Iz ženine perspektive, stupanje u zajednicu te vrste može se označiti vlastitim izrazom: udati se, uz izvedenice koje se

⁹ Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, 17. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022., str. 131.

¹⁰ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 12.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

pojavljaju u obliku udadbe i udaje.¹³ Postklasično doba rimske države donijelo je promjene ranijeg karakteriziranja braka prema kojem su *affectio maritalis* i postojanje životne zajednice bili bitni elementi braka tijekom njegovog trajanja. Nametnulo se shvaćanje prema kojem je za postojanje braka bio presudan početni sporazum muža i žene u trenutku njegova sklapanja, čime bi trajna zajednica već nastala. Ovakvo shvaćanje pripisuje se utjecaju kršćanstva koje drži da je brak nerazrješiv ili njegov poništaj znatno otežava.¹⁴ Vrativši se u novije doba, zamjećujemo razne pokušaje definiranja ženidbe i pojašnjavanja njenog naziva. Prvi nacrt studijske grupe zadužene za izradu novog ženidbenog prava, koja se oslanjala na učenje Drugoga vatikanskog sabora (1962.-1965.), donesen je 1973. godine, a ženidbu je definirao kao tijesno sjedinjenje cjelokupnog života muškarca i žene, po svojoj naravi usmjereno prema rađanju i odgajanju djece. S obzirom na to da je takva definicija sadržavala određene manjkavosti, nacrt ženidbenog prava je revidiran 1975. godine, a nova definicija je ženidbu opisivala kao intimno sjedinjenje života muškarca i žene, koje ima zadaću i prema svojoj naravnoj svojstvenosti upereno je prema, prije svega, dobru bračnih drugova, ali isto tako i prema rađanju i odgajanju djece.

Studijska grupa je naknadno raspravljala o pojmu ženidbe, donosila određene izmjene proizašle iz tih rasprava, koje su polučile rezultat koji danas imamo. Oblik opisne definicije ženidbe u Zakoniku kanonskog prava (dalje u tekstu: Zakonik) danas glasi ovako¹⁵: Kan. 1055 - § 1. Ženidbeni savez, kojim muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru ženidbenih drugova te k rađanju i odgajanju potomstva, Krist Gospodin uzdigao je među krštenima na dostojanstvo sakramenta.¹⁶

2.2. Brak

Jednako kao što je to slučaj kod ženidbe, na današnje uređenje civilnog braka uvelike je utjecalo rimsko pravo. Ono je osim braka prepoznavalo i još neke trajnije zajednice između muškarca i žene, kao što su *contubernium* i konkubinac. Konkubinac je predstavljao trajnu vezu slobodnih osoba, ali bez trajne namjere, odnosno volje da budu muž i žena (*affectio maritalis*). Zanimljivo, kada bi se u konkubinatu rodila djeca, ona nisu odlazila u očevu obitelj kako bi bila pod njegovom *patria potestatem*, već su se smatrala izvanbračnom djecom (*liberi*

¹³ *Ibid.*, str. 11.

¹⁴ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 131.

¹⁵ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 13.-14.

¹⁶ *Zakonik kanonskog prava (s izvorima)*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

naturales). Kada bi robovi ili slobodna osoba i rob bili u trajnoj spolnoj vezi, bili bi u *contuberniumu*.¹⁷ Teorija rimskog prava u svojim izvorima zastupa institucionalno shvaćanje braka, odnosno brak promatra kao pojavu ili institut prirodnog prava kojem je priroda odredila svrhu, a svrha je rađanje potomstva. Naglašena je stoga moralna i etička strana braka. Francuska pravna teorija, s druge strane, svoju definiciju braka temelji na njegovu ugovornom shvaćanju, konkretno opisivanjem braka kao ugovora kojim se muškarac i žena uključuju u međusobnu zajednicu koju potom sankcionira zakon, a koju oni ne mogu svojevolumno raskinuti. Njemačka pravna teorija vidi brak kao vezu spolova, zasnovanu kako bi se ostvarila zajednica života priznata pravnim poretom neke države.

Ono što je zajedničko zakonodavstvima gotovo svih suvremenih europskih država je da brak uređuju na sličan način. Načelne sličnosti očituju se poglavito u zahtjevima da se pravnom regulacijom osiguraju važna obilježja braka, koja su od davnina naglašeno tradicionalne naravi. Takva bi temeljna pravila brak definirala kao monogamnu i raznospolnu (heteroseksualnu) životnu zajednicu, zasnovanu izjavom muškarca i žene o pristanku na brak.¹⁸

Promišljanja o poimanju braka protekom vremena dovela su do shvaćanja o trovrsnosti braka. Shvaćanje koje smo dijelom već spomenuli, najstarije, počinje na ideji prirodnog prava. U tom obliku brak dobiva oblik i sadržaj svrhovitošću koja je prirodom određena, a odnosi se na rađanje djece. Ovom obliku se prigovara da zanemaruje povezanost osoba koje se nalaze u takvom braku, dakle da je zapostavljen emocionalni segment braka, a tradicionalnim moralnim sadržajima daje se na važnosti. Shvaćanje različito od prvotnog je ono prema kojem se na brak gleda kao na ugovorni odnos, a temelji se na pristanku na brak. Upravo bi pristanak omogućavao supružnicima da takav brak razvrgnu, zato što je jedna od stranaka povrijedila ugovorne obveze ili tako da bračni drugovi to učine pukim sporazumom. Ugovorna se teorija zasniva na načelnoj dispozitivnosti kada su u pitanju dužnosti supružnika, no potpuna arbitrarnost u određivanju sadržajne osnove takvog braka nije zajamčena, kao što je to uglavnom slučaj i kod drugih ugovornih odnosa. Posljednje shvaćanje braka, temeljeno na njegovim subjektivnim kvalitetama, ističe i naglašava najosobniju intimnu vezu muškarca i žene. Na brak gleda kao na mnogovrstan i složen institut, a navedena shvaćanja institucionalnosti i ugovornosti pored njega su postala od sve manjeg značaja.¹⁹

¹⁷ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 132.

¹⁸ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 21.-23.

¹⁹ Bratković, M., *op. cit.* u bilj. 4., str. 110.

Hrvatski obiteljskopравни sustav brak danas definira na ustavnoj i zakonskoj razini. Tako *Ustav Republike Hrvatske*²⁰ (dalje: URH) propisuje sljedeće: “Brak je životna zajednica žene i muškarca.”²¹ Rezultat je to i referendumske inicijative koju je pokrenula građanska udruga U ime obitelji, koja je s ciljem raspisivanja referenduma od strane hrvatskog sabora prikupila gotovo sedamsto pedeset tisuća potpisa. Pitanje na referendumu bilo je jesu li birači za to da se u Ustav unese odredba prema kojoj bi brak bio definiran kao životna zajednica žene i muškarca, na što je nešto više od 66% birača odgovorilo potvrdno (od 37% onih s pravom glasa koji su izašli na referendum). Tako je i naš Ustav dobio odredbu sličnu onoj Obiteljskog zakona²² (dalje u tekstu: ObZ)²³, u kojoj stoji: “Brak je zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca.”²⁴ Time su otklonjene možebitne dvojbe oko toga što se u Republici Hrvatskoj povijesno, moralno i konačno demokratski iskazanom voljom građana smatra brakom.

Analizom zakonske definicije, spoznajemo da se, s obzirom na to da je brak zajednica uređena zakonom, brakom u našem pravnom sustavu može priznati samo takva zajednica za koju su udovoljeni potanko propisani zahtjevi. Naime, važnost definicije nalazi se u njezinom dijelu koji o braku prije svega govori kao o životnoj zajednici, da bi njezin ključ, odnosno uvjet bez kojeg se ne bi moglo govoriti o pojmu braka, bio taj da su sudionici te životne zajednice žena i muškarac, odnosno nužno osobe različitog spola. Iz tog dijela definicije vidimo da je pravno i društveno institut braka namijenjen samo osobama različitog spola, odnosno ženi i muškarcu, s čim su u skladu propisane i pretpostavke za njegovo postojanje. Za razliku od ženidbe, koja kao što smo naveli za svoju svrhu ima prije svega dobro ženidbenih drugova, rađanje i odgajanje potomaka, sadržajno brak može za ženu i muškarca predstavljati zadovoljavanje raznih osobnih i zajedničkih potreba: moralno-etičke, prokreativne, seksualne, osjećajne, kulturne i druge. Cilj braka i njegova smisao općenito nisu pobliže određeni, a definicija braka se može odnositi na zajednice koje imaju različita obilježja.²⁵

²⁰ *Ustav Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

²¹ Čl. 62. URH-a.

²² Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.

²³ Josipović, I., *Referendum o braku: 1.12.2013. građani pobijedili političare, njihove udruge i medije*, Narod.hr, 01. prosinca 2016., dostupno na: <https://narod.hr/hrvatska/referendum-braku-1-12-2013-gradani-pobijedili-politicare-njihove-udruge-medije> (08. srpnja 2024.)

²⁴ Čl. 12. ObZ-a.

²⁵ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 24.

2.3. Miraz (*dos*) i njegovo nekadašnje značenje za bračno pravo

Povijesni institut miraza, koji je označavao imovinski doprinos koji su žena, njen *pater familias* ili netko treći davali mužu kako bi podmirili troškove kućanstva, znatno je modificirao bračno imovinsko pravo rimske države. Razlikovao se pritom miraz koji je davao otac, zvan *dos profecticia* te miraz koji je dolazio iz drugih izvora, *dos adventicia*.²⁶

Upravo pod utjecajem rimskog prava, miraz je nedvojbeno stoljećima predstavljao vrlo važnu figuru u procesu sklapanja braka, bilo prema crkvenom, bilo prema građanskom pravu, a njegove značajke su bile brojne. Utjecaj koji je takvo uređenje izvršio vidio se i kasnije, u hrvatskom pravu.²⁷

U Rimu je isprva dužnost koju su navedene osobe ispunjavale, a koja je prethodila sklapanju braka, bila stvar običaja, no kasnije je takva dužnost postala pravna i obvezivala je ženina oca, njegove ascendente, odnosno majku. Miraz je u starije doba pripadao mužu te je ulazio u njegovo trajno vlasništvo kojim je on mogao raspolagati potpuno slobodno, no, pred kraj republike cjelokupni moral koji je postojao u obiteljskom životu bio je srozan. Sloboda razvoda braka koja je tada bila postojana dovela je do promjene odnosa prema tom, tada za bračno imovinsko pravo, vrlo važnom institutu. Postojala je mogućnost da muž, nakon što bi dobio miraz, brak razvede bez ikakvog razloga, a miraz pridrži. Isto tako ga je mogao za vrijeme trajanja braka kao vlasnik vrlo brzo potrošiti. Kako bi se takvi scenariji izbjegli, javljale su se protumjere prema kojima bi muž bio prisiljen miraz vratiti nakon što bi brak prestao, a kako bi se osigurao povratak miraza ograničavalo bi mu se raspolaganje mirazom i stvarima koje bi ga činile.²⁸

Justinijanovo pravo donijelo je određene promjene u uređenju miraza, ponajprije u pogledu toga da je žena na cjelokupnoj muževoj imovini imala zakonsko založno pravo, a sve s ciljem osiguranja povratka miraza. Žena je imala pravo prvenstva u odnosu na sve ostale vjerovnike koje je muž imao, pa i pravo prvenstva na založnim pravima koja su postojala otprije. Tako je njen položaj znatno poboljšan u odnosu na onaj koji je imala u starije doba kada je muž mogao raditi s predmetom miraza što ga je volja bez ikakvih posljedica. Justinijanova kodifikacija doprinijela je tome da žena postane stvarnim vlasnikom miraza s

²⁶ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 138.

²⁷ Janeković Römer, Z., *prćija (miraz, dota)*, Leksikon Marina Držića, 2015., dostupno na: <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/prcija-miraz-dota/> (08. srpnja 2024.)

²⁸ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 139.

gospodarskog gledišta, unatoč tome što se formalno vlasnikom smatrao muž. On je tijekom braka imao pravo uporabe predmeta miraza, odnosno uživanja njegovih plodova kako bi lakše snosio teret održavanja kućanstva. Muž je bio neka vrsta uzufuktuara (uživatelja) predmeta miraza.²⁹

Kada bi se govorilo o ustanovi miraza u Hrvatskoj, osim tog, koristilo se u narodu još nazive *prćija*, *dota*, *osobina*, *pridav*, *dari* i dr.³⁰ Prema većini naših izvora, za sklapanje braka prema crkvenom pravu ali i prema statutarnom, ustanova miraza bila je obvezatna. Miraz je tako mogao biti sačinjen od svote novca, odjeće, nakita, opreme za kućanstvo, a ponekad se radilo i o nekretninama. Bilo je općepoznato koliki je miraz za svaki društveni stalež koji je tada postojao u društvu i takav se običaj morao ispoštovati kako bi bili zadovoljeni uvjeti za sklapanje braka. Tako je srednjovjekovno dubrovačko gradsko pravo svoju prvu odredbu koja je vezivala miraz i brak imalo već 1235. godine. Velik je utjecaj na unošenje instituta miraza u dubrovačko pravo izvršilo već spomenuto uređenje rimskog i bizantskog prava, uz određene preinake koje su bile u skladu s tada aktualnim društvenim okolnostima. Pod utjecajem i slijedeći primjer Justinijanovog prava, mirazna dobra su prema dubrovačkom statutu bila zaštićena hipotekom na muževoj imovini, a u odnosu na ostale vjerovnike postojalo je pravo prvenstva. Iz tog razloga se miraz s ostalom imovinom u kući stapao samo privremeno, a u obiteljsku imovinu je ulazio tek u sljedećem naraštaju kao nasljedstvo sinova. Po uzoru na rimskopravno uređenje, baš zbog toga što je imovina koja je u obliku miraza unesena u kuću bila čuvana za nasljednike, žena njome nije smjela slobodno raspolagati. Postojala je tek mogućnost da oporučno raspoláže jednom četvrtinom ako je imala, odnosno polovinom miraza ako nije imala djece.³¹

2.4. *Donatio ante nuptias*

Značajka ovog instituta, koji je poput miraza ostavio trag i na neki način utjecao na formiranje poimanja današnjeg pojma braka, bila da je zaručnik, dakako prije sklapanja braka,

²⁹ *Ibid.*, str. 140.

³⁰ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, *miraz*, 2013.-2024., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/41117> (08. srpnja 2024.)

³¹ Janeković Römer, Z., *prćija (miraz, dota)*, Leksikon Marina Držića, 2015., dostupno na: <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/prcija-miraz-dota/> (08. srpnja 2024.)

zaručnici davao određeni dar ili darove.³² Za razliku od davanja darova među zaručnicima, po rimskom su pravu darovanja između bračnih drugova bila zabranjena. *Donatio ante nuptias* je zapravo bio običaj darivanja zaručnice od strane zaručnika prije braka, geografski značajnije raširen na istoku, a svoj razvoj je crpio iz ondašnjeg instituta kupovnine koju su zaručnici plaćali zaručničinih očevima. Kasnije, u carsko doba, ovaj je pojam označavao darovanje zaručnika ili njegovog *pater familiasa* zaručnici prilikom sklapanja braka, a kako bi se stvorila imovina za troškove braka koji je valjalo sklopiti i kako bi se žena mogla opskrbiti za slučaj da brak bude razriješen bilo razvodom, bilo smrću muža. Karakterističan je bio način prijenosa imovine na ženu. Naime, žena nije imovinu dobivala odmah, već onda kada je bilo potrebno da ta imovina posluži kao svojevrsno osiguranje, kao što je slučaj u kojem bi došlo do razvoda braka, a za koji žena nije odgovorna ili onaj u kojem brak prestane smrću muža. U potonjem slučaju donacija bi pripadala djeci, a žena bi na njoj imala pravo uživanja.³³

Car Justin, prethodnik cara Justinijana, izmijenio je institut *donatio ante nuptias* tako da je odredio kako se on može povisiti i nakon sklapanja braka. Justinijan je otišao još dalje pa je tako odredio da se ta rimskopravna ustanova može osnovati i za vrijeme braka, što joj prije nipošto nije bilo svojstveno, a što je rezultiralo promjenom imena u *donatio propter nuptias*. Osim toga, Justinijan je naložio da se na *donatio ante nuptias* izričito primjenjuju pravila koja se odnose na miraz, pa se tako *donatio* morao davati u visini jednako označenoj za *dos*. Isto tako, značajna promjena je bila u tome što je donacija ostajala u muževoj imovini za vrijeme trajanja braka, no žena je u slučaju imovinske propasti muža mogla zahtijevati izručenje dara kao i miraza. Muž prema tome nije smio zemljišta donacije založiti niti prodati, a njegovu ocu bila je nametnuta specifična obveza prema kojoj je morao davati donaciju za sina, baš kao što je ženin otac morao davati miraz.³⁴

3. SKLAPANJE BRAKA I USPOSTAVA ŽENIDBENOG SAVEZA

³² Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1991., str. 443.

³³ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 140.

³⁴ *Ibid.*, str. 141.

3.1. Zaruke (*sponsalia*)

3.1.1. Utjecaj instituta zaruka na razvoj ženidbe i braka

Institut kojeg je u cjelini oblikovalo rimsko klasično pravo, zvan zaruke (*sponsalia*), u europskom srednjem i novom vijeku nastavio se primjenjivati uz određene promjene u samom konceptu. Za razliku od najstarijih vremena, u srednjem i novom vijeku zaruke su potpadale pod isključivu nadležnost Crkve, uređivalo ih je kanonsko pravo, a oblik sklapanja bio je neformalan uz to da je postojala pravna obveza na naknadno sklapanje ženidbenog saveza.³⁵

Florentin, pravnik rimskog klasičnog prava, izrijeком je zarukama odredio pojam u kojem bi osobe uzajamno dale obećanja o sklapanju braka u budućnosti. Pravnik Ulpijan je navodio da su se u svečanom obliku sklapale sponzije, po čemu je institut i dobio ime. Tako je nastao i naziv za zaručnika (*sponsor*) i zaručnicu (*sponsa*).³⁶

Kada je u pitanju oblik sklapanja, unatoč tome što su sponzije bile svečane, u rimskom klasičnom pravu je prevladavalo načelo *sufficit nudus consensus ad constituenda sponsalia*, poteklo od pravnika Ulpijana, što bi u prijevodu značilo to da je za zasnivanje zaruka bio dovoljan obični sporazum. Zanimljivo, ali i očekivano, u najstarijim vremenima sklapanje zaruka nije bilo prepušteno nevjesti i ženiku, već ocu zaručnice i zaručniku ili *patres familias* jedne i druge stranke. To se u srednjem i kasnom klasičnom dobu rimskog prava promijenilo, tako da su tada zaruke neposredno sklapali zaručnici, no bila je potrebna suglasnost njihovih *patris familias*. Ono što je karakteristično i vrlo važno kada govorimo o zarukama rimskog klasičnog prava, osim toga da su u pravilu prethodile tome da brak bude sklopljen, svakako je činjenica da nije postojala pravna obveza sklapanja braka niti su zaruke smatrane pretpostavkom za sklapanje istog. Iz tog su se razloga mogle jednostrano razvrgnuti, za što nije bio potreban razlog, a ugovaranje bilo kakve kazne za takav slučaj bilo je nedopušteno. No, ono što je bilo primjenjivano i u kršćanskom zakonodavstvu cara Justinijana dosljedno poštivano je načelo *matrimonia debent esse libera*, koje je nalagalo da stupanje u bračnu zajednicu mora biti slobodno učinjeno. Zaruke se stoga smatralo izvanpravnim kategorijom, a one su svojom moralnom dimenzijom utjecale na proces sklapanja braka i predbračnih odnosa.³⁷

³⁵ Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 1, str. 47.

³⁶ *Ibid.*, str. 48.-49.

³⁷ *Ibid.*

Pravna obveza zaručnika prema kojoj su morali sklopiti brak, novina je postklasičnog rimskog prava, a njen početak seže još u doba cara Konstantina. Tu se obvezu opravdavalu potrebom da se poštuju zaručnička obećanja ili bi se sve ono što je tome suprotno smatralo prijevarom (*nihil fraudis sit*). One očeve iz obitelji koji su utjecali na razvrgnuća pojedinih zaruka kažnjavalo se progonom na otoke (*in insulam relegatur*). Unatoč tome, *matrimonia debent esse libera* ostalo je prepoznatljivo načelo braka.³⁸ Grčko-orijentalni običaji i kršćanstvo znatno su utjecali na javljanje tendencija o obvezatnosti sklapanja braka nakon zaručivanja. Pod istim se utjecajem kod Rimljana javlja u 4. st. *arrha sponsalicia*, institut koji je označavao obvezu prema kojoj se morala dati neka vrsta kapare, a sve kako bi se osigurao slučaj u kojem jedna od stranaka odustaje od zaruka. Ona bi tada tu kaparu izgubila, a za slučaj primanja kapare vraćala bi četverostruki, odnosno dvostruki iznos (po pravu koje je odredio Justinijan).³⁹

Zakon koji je zabranjivao brak najbližih srodnika zaručnice i zaručnika (i obratno), donesen je u postklasičnom rimskom pravu. Na taj su se način zaruke izjednačile s brakom u tom pogledu, odnosno predstavljale su bračnu zapreku kao što ju je predstavljao brak. *Lex Pompeia de parricidiis* važio je u postklasičnom dobu i kada je u pitanju bilo ubojstvo zaručnice ili zaručnika te buduće punice ili punca. Konačno, nevjera nekog zaručnika za sobom je povlačila jednako negativne pravne posljedice kao i nevjera u braku. Ovim su promjenama zaruke dobile potpuno novi značaj, tako da su izgubile dojam puke moralne i društvene obveze te su kao izgrađeni pravni institut postklasičnog doba predstavljale prvu fazu u postupku sklapanja braka.⁴⁰

Prva zbirka kanonskog prava iz XII. stoljeća proklamirala je, kao što je to i samo kanonsko pravo uvijek činilo, slobodno sklapanje zaruka i ženidbe. Činjenicu da zaruke i ženidbu treba sklapati slobodno, nalazimo u gotovo svim glavnim izvorima srednjovjekovnog kanonskog prava, a tu tezu su zastupali i glosatori.⁴¹ Dekretali pape Aleksandra III. sadržavali su koncept zaruka neposredno preuzet iz rimskog prava.⁴² Za razliku od zaruka, instituti (najprije) pristanka na ženidbu, a zatim i same ženidbe izgrađeni su od strane srednjovjekovnih civilista (glosatora) i kanonista, a vidljiva je bila težnja glosatora prema tome da se pojam ženidbe iz srednjeg vijeka idejno pomiri s rimskim brakom na način kako

³⁸ *Ibid.*, str. 50.

³⁹ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 135.

⁴⁰ Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 1, str. 53.

⁴¹ *Ibid.*, str. 55.

⁴² *Ibid.*, str. 56.

su ga otkrivali postupno analizirajući *Digesta Florentina*.⁴³ Spomenuti dekretali pape Aleksandra III. prepoznavali su institut zaruka u *sponsalia per verba de futuro*, odnosno slobodnom obećanju izraženom u budućem vremenu da će ženidba biti sklopljena *pro futuro*. To rješenje odgovaralo je načelnom shvaćanju klasičnog rimskog prava *matrimonia debent esse libera*. Ipak, jednom kada je obećanje da će se sklopiti ženidba bilo dano, činilo je *initium matrimonii*, svojevrsno započinjanje postupka sklapanja ženidbe te je iz takvog obećanja proizlazila obveza na ispunjavanje obećanja, odnosno na sklapanje ženidbe. U praksi su zaruke kao pravne činjenice bile iznimno teško dokazive, neovisno o tome je li se radilo o dokazivanju činjenice o tome kako su nastale ili one o sadržaju obećanja.⁴⁴

Unatoč ondašnjoj, već spomenutoj mogućnosti njihova neformalnog sklapanja, bilo je potrebno da crkveni sud donese odluku o razvrgnuću zaruka u odgovarajućem postupku ako je neki od subjekata izražavao takvu volju.⁴⁵

S obzirom na to da spomenuti papini dekretali nisu uređivali oblik, već su se zaruke kao i ženidba mogle sklopiti prešutno i izričito, tako što bi stranke očitovale pristanak, o tom se pristanku moglo prosuđivati diskrecijski. Ta je diskrecijska prosudba ovisila o nečijem pretpostavljenom ponašanju za koje je jedna od stranaka smatrala da postoji kod druge, a koje je uključivalo njeno pristajanje na ženidbu.⁴⁶ To je imalo dalekosežne (negativne) pravne posljedice, te je stoga kanonsko pravo koje je uređivalo zaruke i ženidbu u XII. stoljeću bilo prožeto pravnom nesigurnošću i to ne zato što su pojedini pravni subjekti svjesno i namjerno prikrivali ženidbene i zaručničke veze, već je pravno uređenje bilo neprikladno i neodgovarajuće. Pravna se nesigurnost ponajprije odnosila na sklapanje prikrivenih brakova, *matrimonia clandestina*. Tako je zbog svih problema u pogledu navedenog uređenja 1215. godine održan Četvrti lateranski koncil, u vrijeme pape Inocenta III. koji je inicirao donošenje specifičnih odredaba o *matrimonia clandestina*.⁴⁷ Neke od najvažnijih odredaba donesenih koncilskim kanonom uočavamo u onima koje se odnose na zabranjivanje prikrivenih ženidaba te obvezi posvjedočenja ženidaba od strane svećenstva. Kako bi se u što većoj mjeri provelo zabrane prikrivenih ženidaba, uvedene su obveze poput prethodne najave sklapanja ženidbe, s time da se moralo voditi računa o primjerenosti i točnoj određenosti vremena najavljivanja i

⁴³ *Ibid.*, str. 57.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 57.-58.

⁴⁵ *Ibid.*, str. 59.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*, str. 60.

naknadnog sklapanja ženidbe.⁴⁸ *Matrimonia clandestina* ostala je prisutna u praksi sve do Tridentskog koncila, pa i kasnije.⁴⁹ Daljnji razvoj koji je uslijedio nakon održavanja Tridentskoga sabora (*Concilium Tridentium*) iz 1563. godine, za institut zaruka je bio osiguran donošenjem *Decretum de reformatione matrimonii* sastojanog od deset kapitula. Neke od novota bile su zabranjivanje sklapanja *matrimonia clandestina* te uvođenje obveze vođenja knjiga vjenčanih i crkvenih knjiga, Za slučaj da supružnici ipak sklope *matrimonium clandestinum*, stizala bi ih osuda, a svećenika koji je sudjelovao u sklapanju kazna, no iz perspektive kanonskog prava, sklapanje bi bilo valjano. Još jedna od zanimljivijih novina bilo je spominjanje zaruka u kontekstu toga da je zaručnicima bilo zabranjeno u istoj kući zajedno stanovati.⁵⁰ Vrijeme nakon Tridentskog koncila značilo je ujedno za Crkvu gubitak isključive nadležnosti u pogledu zaruka i ženidbe, ponajviše zbog utjecaja protestantske reformacije, a taj se gubitak dodatno pojačao za vladavine Josipa II. Valja pritom spomenuti dvorski dekret donesen 30. kolovoza 1782. godine, značajan zato što su njime zaruke postale pravno potpuno irelevantne, jer im se na civilnopravnom području oduzela pravna snaga. Josip II. je između ostalog zagovarao uređenje prema kojem zarukama nisu nastajale nikakve utužive obveze na sklapanje braka, a u zaručnički se sporazum nisu smjele umetati nikakve ugovorne kazne, kao ni bilo kakve štetne neimovinske ili imovinske posljedice ako bi koja od stranaka od zaruka odustala. Takav civilni oblik uređenja instituta zaruka ukinut je 1791., godine kada je Crkva vratila svoju isključivu nadležnost u tom pogledu, pa su tako zaruke ponovno bile pod kanonskopравnim uređenjem.⁵¹ Od Napoleona, za čije je vladavine od 1792. postojala obveza sklapanja građanskog braka, uz mogućnost sakramentalnog sklapanja ženidbe u crkvi, zaruke nisu imale nikakvo pravno značenje s civilnog aspekta. Pravni učinci zaruka očitovali su se samo u kanonskopравnoj sferi i to ako je ženidba bila sklopljena u crkvi. Zaruke su tako sve više postajale sporednim institutom, a države su sve više preuzimale nadležnost nad brakom. 1917. godine bivaju iscrpno uređenje u *Codex iuris canonici*, po uzoru na *Decretum de reformatione matrimonii*. *Codex iuris canonici* iz 1983. nije propisivao oblik sklapanja zaruka, kao što je to činio onaj iz 1917., no propisivao je kako nije moguće podići tužbu kako bi se sklopio brak, ali se to moglo učiniti kako bi se naknadila šteta ako bi se zaruke sklopile i potom razvrgnule.⁵²

⁴⁸ *Ibid.*, str. 61.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 62.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 62.-63.

⁵¹ *Ibid.*, str. 64.

⁵² *Ibid.*, str. 65.

Tendencije kasne antike i srednjovjekovlja uočene su tako u shvaćanju koje je po pitanju zaruka zauzelo kanonsko pravo u prošlom stoljeću, prema kojem se radilo o institutu koji nije izazivao određene osobnopravne učinke, no ipak su zaruke mogle u slučaju njihova razvrgnuća izazivati određene posljedice imovinskopravne prirode.⁵³

3.1.2. Zaruke u hrvatskoj pravnoj tradiciji

U novije vrijeme, nošene valom promjene načina i općenito kvalitete života, zaruke su doživjele izmjenu u svojoj biti ali i percepciji kod ljudi. Pojmovi zaruka i zaručnika više ne posjeduju svoj izvorni smisao u svakodnevnom razgovoru i shvaćanju među ljudima, ponajprije jer je došlo do promjena u navikama pojedinca i toga što se smatra normalnim i uobičajenim. Zaručnici dakako već žive zajedno, a njihov odnos bi se mogao definirati kao ljubavni. Suvremenici zaruke percipiraju kao razdoblje koje nužno prethodi braku, a zaručnike se nipošto ne zamišlja kao nekoga tko bi trebao čekati vjenčanje kako bi stupio u tjelesne, intimne odnose.⁵⁴ No, postavlja se pitanje, je li u hrvatskom pravnom prostoru uvijek postojala tendencija prema tome da zaruke svoj oblik pronađu u ovome kakav je sad?

Zbog svoje specifičnosti prema kojoj su bile u isključivoj nadležnosti Crkve i uređene kanonskim pravom, zaruke se, s obzirom na to da se radi o osobnopravnoj kategoriji, u izvorima koji potječu iz srednjeg vijeka na hrvatskom području uopće ne spominju. Isti je slučaj sa srednjovjekovnim izvorima prava koji potječu iz Hrvatske i Slavonije, ali i pravom Tripartita. Kao i u drugim dijelovima Europe, u srednjem su se vijeku u Hrvatskoj zaruke mogle razvrgnuti, no one nisu stvarale obvezu na sklapanje ženidbe. U Dubrovačkoj su Republici zaruke nerijetko dugo trajale, zato što je dob za sklapanje istih bila niža od one za sklapanje ženidbe. Kako bi prevenirali otezanje pri sklapanju braka, a koje su pojedinci činili kako bi stekli kapital s pomoću miraza, da bi premostili financijske teškoće, u Dubrovniku su 1458. godine propisali vrijeme trajanja zaruka koje je bilo najdulje dopušteno. Tako je Dubrovačka Republika pružala mogućnost utuživanja pred civilnim sudovima, s obzirom na to da se radilo o pravnoj obvezi. Izvanpravno se značenje zaruka očitovalo u stvaranju moralne obveze na strani onoga tko bi dao obećanje da će ženidbu sklopiti, a povreda takve obveze bi predstavljala povredu časti. Sklapanje ženidbe, a samim time i zaruka, u to se vrijeme nije provodilo u obliku određenom *de iure*, što ukazuje na dosljednost u primjeni

⁵³ *Ibid.*, str. 65.-66.

⁵⁴ Bitno.net, *Zaruke – vrijeme je da vratimo toj riječi izvorni smisao*, 22. travnja 2023., dostupno na: <https://www.bitno.net/obitelj/mladi-veze-samci/zaruke-vratimo-toj-rijeci-izvorni-smisao/> (11. srpnja 2024.)

shvaćanja kanonskog prava u Dubrovačkoj Republici u to vrijeme. U Mletačkoj je Republici vladao isti oblik uređenja i prepuštanje instituta zaruka u isključivu nadležnost Crkve.⁵⁵

U skladu s Justinijanovim pravom i pod njegovim utjecajem, prema kojem je dob od 7 godina označavala vrijeme kad bi prestala *infantia*, srednjovjekovna su prava bila podložna tom utjecaju i utjecaju kanonskog prava, pa stoga dob od 7 godina prihvaćaju kao onu u kojoj se zaruke mogu sklopiti, dok je najniža dob za sklapanje braka bila 14 godina za muškarce, odnosno 12 za žene. Značajan i vidljiv utjecaj na takva pravila izvršilo je rimsko klasično pravo. Posljedica koju je takvo uređenje povlačilo bila je praksa dogovorenih brakova (kojima su prethodile zaruke) i daljnje posljedice ako bi koja od osoba zaruke razvrgnula, a koje su se sastojale ponajprije u iznasljeđivanju osoba koje bi bez pristanka obiteljskog glavara pokrenule razvrgnuće. Zanimljivo, kako vidimo i na jednom od primjera iza XIV. stoljeća, da bi se zaruke sklopile nije bilo potrebno da oba zaručnika prisustvuju tom činu, već se to moglo učiniti preko drugih osoba, ovlašćujući ih da one to učine za njih. Katolička Crkva i njezino pravo bili su pritom mjerodavni za osobnopravna pitanja. Prva polovica XVI. stoljeća bogata je u pogledu dokumenata koji pokazuju da su zaruke stvarale pravnu obvezu da se ženidba sklopi, a pravo koje je bilo zajamčeno moglo se pred nadležnim crkvenim sudovima ostvarivati podizanjem tužbe.⁵⁶ S obzirom na sve navedene čimbenike, civilna literatura koja se odnosi na zaruke u ugarskopravnoj tradiciji, a koja datira iz samog kraja XVIII. te početka XIX. stoljeća, razmjerno je malobrojna. Publikacija iz 1795. godine, *Institutiones juris hungarici, præmissis ejusdem historia ac prolegomenis, etc.*, poimala je zaruke (*sponsalia*) kao *declaratione mutui consensu sponsalitiu persiciuntur*, a za osobe koje nisu bile *sui iuris* tražio se pristanak obiteljskog glavara. Zaruke su se tako mogle sklopiti bilo neformalno, bilo svečano, a stvarale su obvezu na sklapanje ženidbe, što se moglo ostvarivati pred sudom, podnošenjem tužbe. Upravo se u tome ističe snažan predtridentski duh poimanja zaruka. Njihov prestanak bio je moguć razvrgnućem, kako putem sporazuma tako i bez njega, no u tom slučaju bila je potrebna odluka crkvenog suda koji je za to bio nadležan. Dakako, zaruke su prestajale i smrću, a brak se nadovezivao na njih.⁵⁷

Još jedno djelo koje spominje ženidbu (*matrimonium*) i zaruke (*sponsalia*) u kontekstu kanonskog prava i kao njegove institute, s početka 19. stoljeća, zove se *Institutiones Iuris Hungarici Privati*, autora I. Kelemena. On je izrijeком istaknuo ključnu razliku između

⁵⁵ Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 1, str. 66.-69.

⁵⁶ *Ibid.*, str. 69.-71.

⁵⁷ *Ibid.*, str. 72.

sponsalia per verba de re presenti, što je poistovjećivao sa ženidbom i *sponsalia per verba de futuro*, što se odnosilo na prave zaruke. Takvi navodi daju nam uvid u snažan utjecaj shvaćanja poteklog iz kanonskog prava iz XII. stoljeća, te potvrdu kako su ženidba i zaruke (kada govorimo o područjima Hrvatske i Slavonije) na početku XIX. stoljeća bili pod isključivom nadležnosti Crkve. Uz određene izuzetke u vidu kratkotrajne desetogodišnje (1780.-1790.) vladavine cara Josipa II. i još kraće francuske vlasti u Lici, Gorskom kotaru, Dalmaciji i Istri (1806.-1813.), sve dok *Austrijski građanski zakonik* (ABGB) u Dalmaciji i Istri nije stupio na snagu, te *Opći građanski zakonik* 1853. u preostalim dijelovima Hrvatske, pravno uređenje zaruka kakvo je bilo u tim krajevima ranije, ostat će na snazi.⁵⁸

3.2. Priprava za ženidbu

S obzirom na važnost koju ženidba ima, najprije za osobe koje sklapaju ženidbu, ali i za Crkvu te civilno društvo u cjelini, Crkva je posebnu pažnju posvetila tome da sklapanju ženidbe prethodi temeljita i odgovorna priprava osoba koje pristupaju ženidbi. Pritom se cilj nalazi u postizanju valjanosti čina sklapanja ženidbe, a sve kako bi se izbjegla pogibelj nevaljanih i nedopušteno sklopljenih ženidaba. Isto tako, uređenje priprave na ženidbu ima za svrhu sprječavanje nesretnih brakova i smanjenje broja onih koji neće uspjeti. Priprava za ženidbu, posebno istaknuta u cjelokupnom procesu sklapanja ženidbe, nije kao važna istaknuta samo Zakonikom, već i u brojnim prigodama i dokumentima, primjerice: na Drugom vatikanskom saboru, isto se tako spominje kao dio apostolske pobudnice *Familiaris consortio* pape Ivana Pavla II., uređena je u Katekizmu Katoličke Crkve, dotiče je se Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, a ponajviše o njoj govori dokument Papinskog vijeća za obitelj nazvan Priprava za sakrament ženidbe iz 1996. godine.⁵⁹

Zakonik kanonskog prava koji je trenutno na snazi diferencira pastoralnu brigu i pripravu za ženidbu, koje se odvijaju u različitim fazama, slijedeći različite etape, sa zasebnim sredstvima kojima se provode, a koja se također razlikuju. Tako priprave dijeli na opće, osobne, pastoralne (od kojih razlikujemo dalje, bliže i neposredne), liturgijske i pravne (među

⁵⁸ *Ibid.*, str. 72.-73.

⁵⁹ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 43.

koje spadaju zaručnički ispit, ženidbeni navještaj i druga sredstva koja su prikladna kako bi se obavili izvidi).⁶⁰ U radu ćemo se pobliže dotaknuti nekih od oblika priprave za ženidbu.

Kada govorimo o daljoj pripravi za ženidbu, ona svoj početak ima već u djetinjstvu, a njena svrha leži u tome da se s pomoću mudre obiteljske pedagogije pokuša pomoći djeci da sami sebe otkriju kao bića koja su obdarena složenom i bogatom psihologijom, a koja imaju posebnu osobnost, vlastitu prednost i nedostatke. Adolescencija je također vrijeme u kojoj se odvija dalja priprava za ženidbu, a ona se sastoji od raznih poučavanja, s pomoću redovitih vjeronaučnih, biblijskih, molitvenih i sličnih susreta, tijekom odgoja i obrazovanja te putem kvalitetno iskorištenog slobodnog vremena. Zanimljivo, unatoč tome što u daljoj pripravi za ženidbu nisu prisutni klasični kanonskopravni elementi prevencije ništavosti, ovaj oblik priprave je u parnicama o ništavosti ženidaba od iznimne važnosti i objekt je istraživanja.⁶¹ U pogledu bliže priprave za ženidbu, važno je istaknuti da se ona, kao što joj ime kaže, odvija recentnije ženidbi, konkretno u razdoblju mladosti ili tijekom zaručništva. Može se reći da se takva priprava provodi onda kad mladi čvrsto odluče ženidbu sklopiti.⁶² Zadaća bliže priprave za ženidbu je da brak mužu i ženi prikaže kao trajno razvijanje njihovih odnosa u kojemu međusobno sudjeluju, da se ostvari bliži pristup i rasprave problemi odgovorna očinstva i bračne spolnosti te da se mladi upoznaju s pogodnim metodama koje mogu upotrijebiti prilikom odgoja djece. Bliža bi priprava trebala polučiti rezultate u pogledu stvaranje jasne predodžbe o obilježjima koja su ključna kada govorimo o institutu kršćanske ženidbe, a govori se o nerazrješivosti, jednosti, plodnosti, vjernosti i ostalima.⁶³ Neposredna priprava za ženidbu slijedi kao kruna daljnje i bliže, a u trenutku kad dvoje zaručnika konačno odluče pristupiti ženidbi. Ono što je za neposrednu pripravu karakteristično je da se ona uvijek veže uz dvoje konkretnih zaručnika, dakle osobna je te se stoga odvija pred župnikom koji je za to mjerodavan, isključivo na župnoj razini. Zaručnici se, prema Dopunskim odredbama uz kan. 1067 koje su 1994. donijeli biskupi Hrvatske biskupske konferencije, za vjenčanje vlastitom župniku trebaju javiti najmanje mjesec dana prije samog vjenčanja.⁶⁴ Spomenuti dokument, Priprava za sakrament ženidbe, navodi pojedine svrhe neposredne priprave za taj sakrament: prije svega, cilj je popunjavanje potencijalnih nedostataka u temeljnom formiranju i sintetiziranje dosadašnjeg puta priprave, važno je doživljavanje duhovnog i molitvenog

⁶⁰ Boljat, L., Šalković, J., *Kanonsko-pravni aspekti priprave za ženidbu i prevencija ništavosti*, Bogoslovska smotra, vol. 85., br. 3., 2015., str. 816.

⁶¹ *Ibid.*, str. 817.

⁶² *Ibid.*, str. 818.

⁶³ *Ibid.*, str. 819.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 822.

iskustva, primanje liturgijskih priprava. Glavni je cilj taj da se vjera kod osoba koje žele sklopiti ženidbu produbi ili potpuno oživi, a sve to uz pomoć njihova župnika.⁶⁵

Osim navedenih oblika priprava, poznajemo još neke oblike kojima se provode izvidi odnosno provjere prije sklapanja ženidbe. Osnovni među njima je zaručnički ispit, koji je obvezan uvijek i svugdje. Zadaća obavljanja izvida prije vjenčanja pripada istom onom župniku koji ima pravo prisustvovati sklapanju ženidbe. Zaručnički ispit slijedi opću svrhu preveniranja nevaljanih i onih ženidaba koje nemaju osobito velikih izgleda za uspjeh.⁶⁶ Jedan od učinkovitijih načina za utvrđivanje nepostojanja prepreka za sklapanje ženidbe koja je valjana i dopuštena, svakako su takozvani ženidbeni oglasi ili navještaji. Njih jedanput prije sklapanja ženidbe valja, nedjeljom ili blagdanom na misi, pismenim ili usmenim putem oglasiti u župi ili župama gdje dvoje zaručnika imaju prebivalište ili boravište.⁶⁷

Od drugih sredstava prikladnih za obavljanje izvida prije ženidbe, postoji mogućnost prikupljanja i provjere dokumenata, ispitivanja svjedoka, podnošenja molbi, a sve kako bi se eventualne zapreke oprostile ili slavlje ženidbe dopustilo. Mogu se isto tako pregledati ženidbeni spisi te izvršiti provjere potencijalne nedostatne zrelosti ili psihičke nesposobnosti za ženidbu.⁶⁸

3.3. Pretpostavke za sklapanje braka

Općenito, pretpostavke za sklapanje braka mogu se podijeliti u dvije skupine. Ono što je znakovito za svaku od skupina je to da se one temelje na određenim vrstama razloga koji su uzrok tome da u pravnom sustavu sklapanje braka nije dopušteno ako ti razlozi postoje. Prvoj skupini pripadaju one pretpostavke koje bi, da ne postoje, uzrokovale to da pravno brak uopće ne nastane. Njih nazivamo pretpostavkama za postojanje braka. U drugu kategoriju pretpostavaka možemo svrstati one koje utječu na pravnu valjanost braka, a koje se u literaturi nazivaju pretpostavkama za valjanost braka. Pod njih potpadaju slučajevi kada pravne posljedice braka nastaju, no sankcija se, za situaciju u kojoj propisi budu povrijeđeni, sastoji u mogućnosti da se brak poništi.⁶⁹ Obje će skupine u radu sa svojim razlozima biti izložene, no

⁶⁵ *Ibid.*, str. 823.

⁶⁶ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 56.-57.

⁶⁷ *Ibid.*, str. 62.

⁶⁸ Boljat, L., *op. cit.* u bilj. 57, str. 835.

⁶⁹ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 26.

potrebno se prije toga vratiti na sam početak, odnosno na uređenje pretpostavaka u rimskom pravu.

3.3.1. Pretpostavke za brak i bračne zapreke prema rimskom pravu

Kako bi se u Rimu sklopio valjani brak (*matrimonium legitimum*) bilo je potrebno da se ispune tri pozitivne pretpostavke. Prije svega, tražio se *connubium* ili *ius connubii*, koji su u pravilu imali rimski građani između sebe te *Latini prisca*. Plebejci su se s patricijima mogli ženiti tek s donošenjem *lex Canuleia* (445. g. pr. Kr.). Daljnja pretpostavka za valjanost su djelatna i prirodna sposobnost, pa bi tako brak bio ništav ako bi ga sklapali nedorasli (*impuberes*), duševno nedorasle osobe i kastrati (prema Justinijanovom pravu). Treća pretpostavka je bila, u slučaju da brak žele sklopiti osobe *alieni iuris*, to da je svoj pristanak pružio *patris familias* ili neka druga osoba.⁷⁰ Osim pozitivnih pretpostavaka, rimsko pravo je poznavalo i određene negativne. Njihova uloga je bila u tome da odrede pojedine okolnosti koje nisu smjele postojati. Te su okolnosti danas poznate kao bračne zapreke. Brak koji bi bio sklopljen uz postojanje takvih zapreka, pogadan je ništavošću. Bračne su se zapreke dijelile na relativne i apsolutne, pri čemu je važno njihovo razlikovanje u pogledu toga da su apsolutne bračne zapreke priječile svaki pojedini brak sa svakom pojedinom osobom, dok su relativne bračne pretpostavke priječile brak samo u pogledu određenih osoba. Tako su apsolutne zapreke bile: postojanje braka (s obzirom na monogamnost rimskog braka), ropstvo, a u vrijeme kršćanstva apsolutnim zaprekama pridodani su viši redovi i zavjet čistoće. Među relativnim zaprekama valja istaknuti: najprije postojanje krvnog srodstva ili *cognatio* (koje je bračnu zapreku činilo prema uspravnoj lozi, među descendentima i ascendentima) bez ograničenja, zatim tazbinu ili *affinitas* te brak tutora s njegovom štićenicom.⁷¹

3.3.2. Pretpostavke za postojanje braka

ObZ propisuje minimalne zahtjeve koje je potrebno ispuniti kako bi brak pravno nastao, odnosno kako bi tu vrstu pravnog odnosa priznao pravni poredak. Pritom su te okolnosti, koje su prijeko potrebne kako bi brak nastao, pozitivno izražene, odnosno afirmativno navedene. Tako ObZ propisuje sveukupno tri pretpostavke potrebne da bi brak postojao, a koje moraju biti ispunjene u vrijeme samog sklapanja braka. Prva od

⁷⁰ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 133.

⁷¹ *Ibid.*, str. 133.-134.

pretpostavaka je da su osobe koje sklapaju brak različitog spola, druga je da daju izjavu o pristanku na sklapanje braka, a treća da ovlašteni predstavnici države ili vjerske zajednice sudjeluju u sklapanju braka, bilo u građanskom, bilo u vjerskom obliku.⁷²

Zakonska pretpostavka različitosti spolova zadužena je za izražavanje biološke sastavnice braka, a iznimno je važna za pojmovno razlikovanje jer se njezinim propisivanjem pod pravni režim i pojam braka nikako ne može ubrajati životnu zajednicu osoba koje su istog spola. ObZ propisuje termine za muškarca i ženu koji žele sklopiti brak, nazivajući muškarca „ženikom“, a ženu „nevjestom“. Pretpostavka heteroseksualnosti doprinosi obilježavanju braka kao tradicionalnog instituta.⁷³ Jednako važna pretpostavka za postojanje braka svakako je i ona koja zahtijeva da muškarac i žena odgovarajućom izjavom pristanu na taj brak. Kod braka u građanskom obliku, oni takvu izjavu daju usmeno i osobno nakon što ih matičar o tome upita. Prema ObZ-u ne postoji mogućnost da umjesto nevjeste i ženika netko izrazi pristanak na brak, čak i ako se radi o zakonskom zastupniku ili opunomoćeniku, što proizlazi iz intimnosti i strogo osobnoj odluci o pristajanju na sklapanje braka. Tek u slučaju da brak sklapaju obje osobe ili jedna od njih s teškoćama u komuniciranju, potrebnu izjavu daje se uz stručnu pomoć i nazočnost osobe koja je za to kvalificirana, tj. tumača.⁷⁴ Trećom pretpostavkom pravni poredak postavlja zahtjev da ženik i nevjesta brak sklope ispred predstavnika države ili neke vjerske zajednice, a koje ObZ prepoznaje kao nadležne za sklapanje braka. Kada govorimo o braku u građanskom obliku, njegovo je obilježje da se sklapa pred matičarom, dok je za brak u vjerskom obliku (koji kasnije poprima učinke građanskog) karakteristično da se sklapa pred određenim službenikom neke vjerske zajednice, a koja s Republikom Hrvatskom ima uređene odnose o tome. Tako je na temelju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima iz 1996. godine država prihvatila obvezu da brakovima koji se sklope u Katoličkoj crkvi, a za koje su ispunjene potrebne pretpostavke, prizna građanske učinke.⁷⁵

Nakon što smo prošli kroz pretpostavke za postojanje braka i naglasili njihovu važnost, postavlja se pitanje: što ako koja od pretpostavaka ne bude ispunjena? Odgovor je zapravo vrlo jednostavan, pravni učinci braka ne nastaju, unatoč tome što je pokušaj njegova sklapanja postojao.⁷⁶

⁷² Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 26.

⁷³ *Ibid.*, str. 27.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 29.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 30.-31.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 33.

3.3.3. *Pretpostavke za valjanost braka*

Kako ne bi došlo do sklapanja brakova koji su društveno nepoželjni, postoje ObZ-om propisane pretpostavke odnosno bračne smetnje ili zapreke koje ne smiju postojati. One se nazivaju pretpostavkama za valjanost braka, a njihova povrjeda vodi do toga da je brak nevaljan te da se na njega primjenjuju odredbe o poništaju. Nekoliko je okolnosti odlučujućih za valjanost braka propisano Zakonom, a s obzirom na to može li sud dati dopuštenje za sklapanje braka ili ne, dijele se na neuklonjive i uklonjive. Među njima su tako smetnje: maloljetnosti (uklonjiva smetnja ako je osoba navršila 16 godina, neuklonjiva ako nije), nesposobnosti osobe za rasuđivanje (neuklonjiva smetnja) ili njezino lišenje poslovne sposobnosti (uklonjiva smetnja), postojanja srodstva po krvi (neuklonjiva smetnja ako krvno srodstvo postoji u ravnoj lozi ili u pobočnoj do četvrtog stupnja) i odnosa posvojenja (neuklonjiva smetnja) te smetnja trajanja prethodnog braka nevjeste ili ženika (neuklonjiva smetnja).⁷⁷ Ukratko ćemo se dotaknuti svake pretpostavke za valjanost braka propisane Zakonom.

S obzirom na to da su brakovi premladih osoba (maloljetnika) često obavijeni nestabilnošću, a mladi u većini slučajeva nemaju materijalne uvjete za samostalan život, naš ObZ kao pretpostavku valjanosti predviđa pravilo (uz iznimku) da brak sklapaju punoljetne osobe odnosno one koje po našem pravu imaju navršenih 18 godina. Uklonjivost smetnje maloljetnosti očituje se u mogućnosti suda da u izvanparničnom postupku istu neutralizira, ako svojom procjenom utvrdi da je maloljetna osoba tjelesno i mentalno zrela za brak i ako za sklapanje braka u kojem će ta osoba biti, nađe opravdan razlog. Dakako, brak ni u jednom slučaju ne može sklopiti osoba mlađa od 16 godina.⁷⁸ Ako muškarac ili žena koji žele sklopiti brak imaju patološke efekte srdžbe, straha ili tuge, duševne smetnje, određeno oštećenje živčanog sustava ili slično zdravstveno stanje zbog kojeg nisu sposobni za rasuđivanje, prema našem ObZ-u neće moći sklopiti valjan brak.⁷⁹ S druge strane, ObZ određuje da „osoba lišena poslovne sposobnosti u davanju izjava koje se odnose na osobna stanja, brak može sklopiti uz odobrenje skrbnika“.⁸⁰ Za osobe koje su pogođene ovakvim zakonskim uređenjem, predviđena je obiteljskoppravna zaštita u vidu instituta skrbništva.⁸¹ Kao još jedna od pretpostavaka za valjanost braka, javlja se ona koja se odnosi na to da nevjesta i ženik nisu u odnosu srodstva po krvi. S obzirom na eugeničke razloge, odnosno spoznaje koje su stečene

⁷⁷ *Ibid.*, str. 35.-37.

⁷⁸ *Ibid.*, str. 38.

⁷⁹ *Ibid.*, str. 42.-43.

⁸⁰ Čl. 26. st. 2. ObZ-a.

⁸¹ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 43.

iskustvom u pogledu toga da se potomci krvnih srodnika (osobito bliskih) nerijetko rađaju s određenim psihičkim ili fizičkim nedostacima, naše je zakonodavstvo (kao i mnoga druga) zabranilo sklapanje braka širem i užem krugu srodnika po krvi.⁸² Slična toj zapreci je i smetnja posvojenja, a s obzirom na to da se radi o odnosu koji je po pravu jednak odnosu roditelja i djeteta, bilo bi u svakom slučaju njegovo miješanje nespojivo s institutom braka.⁸³ Za kraj treba spomenuti i bračnu smetnju postojanja braka kod neke od osoba koja isti želi sklopiti. Onemogućavanje sklapanja braka u tom slučaju odraz je načela monogamnosti, koje je vrlo važno prije svega za ravnopravnost muškarca i žene, ali i za obitelj te društvo u cjelini. Tek prestankom prethodnog braka otpada pravna zapreka sklapanja željenog, budućeg civilnog braka.⁸⁴

3.4. Ženidbene zapreke

Važećim Zakonikom kanonskog prava ne definira se pojam ženidbene zapreke, već se opisuje njen učinak u odnosu na čin koji je presudan za sklapanje ženidbe.⁸⁵ Tako Zakonik kaže da „zapreka čini osobu nesposobnom za valjano sklapanje ženidbe“.⁸⁶ Vrlo je važno prije pokušaja postavljanja same definicije naglasiti kako su mjesni ordinariji ovlašteni davati oprost od svake zapreke crkvenog prava, uz iznimku onih zapreka za koje valjan oprost može dati jedino Apostolska stolica.⁸⁷ Ako bismo ipak pokušali definirati ženidbenu zapreku, možemo reći da se radi o objektivnog izvanjskoj okolnosti ili činjenici koja uz pomoć neke pozitivne odredbe ili zakona neku osobu čini nesposobnom za valjano sklapanje ženidbe. Primjera radi, činjenica ili okolnost o kojoj govorimo može biti: određena situacija koja je po svojoj naravi pravna, fizička vlastitost neke osobe, specifična veza ili odnos između osoba pa i zlodjelo odnosno zao čin jedne ili čak obje strane.⁸⁸ Ovaj dio rada ćemo posvetiti nekima od ženidbenih smetnji odnosno zapreka, a povući ćemo paralelu u odnosu na smetnje koje se javljaju u obiteljskom pravu kada je civilni brak u pitanju.

Za razliku od ObZ-a koji bračnu smetnju maloljetnosti detektira ako nevjesta ili ženik nemaju 18, a tek iznimno 16 godina (u kojem slučaju, kao što smo rekli, postoji neuklonjiva smetnja), Zakonik pruža mogućnost sklapanja valjana vjerskog braka u slučaju da muškarac ima 16, a žena 14 godina, a navedena se dob odnosi jedino na katolike, s tim da pritom postoji

⁸² *Ibid.*, str. 46.-47.

⁸³ *Ibid.*, str. 49.

⁸⁴ *Ibid.*, str. 50.

⁸⁵ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 76.

⁸⁶ Kan. 1073 Zakonika.

⁸⁷ Šimović, I., *op. cit.* u bilj. 4, str. 240.

⁸⁸ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 76.

moćnost da Biskupska konferencija odredi višu dob zahtijevanu da bi sklapanje vjerskog braka bilo dopušteno.⁸⁹ Tako je Hrvatska biskupska konferencija (dalje u tekstu: HBK) uz Zakonik donijela odredbe dopunskog karaktera kojima je određena dob od 18 godina koja je potrebna kako bi sklapanje vjerskog braka bilo dopušteno.⁹⁰

Institut lišenja poslovne sposobnosti, koji ObZ sadrži kao institut civilnog prava, baš iz tog razloga Zakonik ne poznaje. Tako u Zakoniku pojam lišenja poslovne sposobnosti ne postoji kao ženidbena zapreka, no činjenica da će eventualna poslovna nesposobnost predstavljati smetnju za osobe koje namjeravaju sklopiti vjerski brak s građanskim učincima – ostaje.⁹¹

Bračna smetnja za koju, uz jasnu razliku, možemo reći da nevaljanost braka uzrokuje i prema obiteljskom i prema kanonskom pravu, smetnja je nesposobnosti za rasuđivanje. ObZ propisuje da, ako osoba koja nije sposobna za rasuđivanje, brak ipak uspije sklopiti previdom matičara ili nekog službenika vjerske zajednice, to povlači za sobom nevaljanost braka i primjenu odredaba o poništaju. Brak će u tom slučaju prestati trenutkom kad konstitutivna presuda postane pravomoćna, a prestat će isto tako prava i dužnosti bračnih drugova, te će oni moći sklopiti i novi brak. Zakonik s druge strane nevaljanost uvjetuje, uz još neke pojedinosti, izostankom privole. Vjerski se brak stoga u posebnoj parnici može proglasiti ništavim. Razlika se krije u tome što u slučaju proglašenja ništavosti vjerskog braka on prema nauku kanonskog prava ne prestaje, kao što je to slučaj prema ObZ-u. Crkveni sudovi donose odluku deklaratorne naravi koja znači da vjerski brak nikada nije nastao, a ne odluku kojom on prestaje. On nikada nije ni proizvodio pravne učinke.⁹²

U usporedbi s odredbama ObZ-a, Zakonik zapreku krvnog srodstva određuje gotovo istovjetno. Kada govorimo o toj zapreci, Zakonik kaže da ona postoji i brak je nevaljan u slučaju da su osobe u srodstvu po ravnoj liniji (i to u svim stupnjevima, bez granice), a u pobočnoj lozi do četvrtog stupnja (uključivo). Snažna je odredba prema kojoj je u slučaju krvnog srodstva u ravnoj lozi (u svakom stupnju) i u pobočnoj lozi do drugoga stupnja nemoguće od strane Crkve dati oprost s obzirom na to da se radi o zapreci božanskog prava, a nad takvom zaprekom Crkva nema nikakve ovlasti.⁹³ Za razliku od prethodnih odredaba koje se odnose na zapreku krvnog srodstva, a koje su slične i prema ObZ-u i prema Zakoniku, kod zapreke posvojenja to nije slučaj. Rekli smo da obiteljsko pravo kao neotklonjivu smetnju

⁸⁹ Šimović, I., op. cit. u bilj. 4, str. 239.

⁹⁰ *Ibid.*, str. 241.

⁹¹ *Ibid.*, str. 244.

⁹² *Ibid.*, str. 249.

⁹³ *Ibid.*, str. 252.

prepoznaje bračnu smetnju posvojenja. Kanonsko pravo s druge strane, na pojavu zapreke tog zakonskog srodstva reagira propisujući nevaljanost braka u slučaju nastanka odnosa posvojenja bilo u ravnoj lozi, bilo u pobočnoj lozi između srodnika do drugog stupnja, izostavljajući pritom treći i četvrti stupanj pobočne loze. Ako bi osobe u trećem i četvrtom stupnju pobočne loze u odnosu posvojenja ipak sklopile vjerski brak, takav brak ne bi proizvodio ikakve učinke građanskog braka, niti bi to mogao činiti u budućnosti.⁹⁴

Autoru rada najzanimljivija ženidbena zapreka, upravo zbog svojeg razlikovanja u odnosu na obiteljskopravno uređenje, svakako je zapreka postojanja prethodnog braka koji nije prestao. ObZ, za kojeg smo rekli da osobama koje se još nalaze u braku ne daje dopuštenje za sklapanje novog braka ako prethodni nije prestao, ipak pruža mogućnost sklapanja novog braka pod uvjetom da prijašnji brak prestane pravomoćnom odlukom suda o poništaju istog. Zakonik prestanak bračne smetnje postojanja braka doduše propisuje za slučaj da brak bude utvrđen ništavim, no ključna se razlika krije u ovome: obiteljsko pravo razvod braka vidi kao jedan od mogućih načina za prestanak braka, a bračnim drugovima daje mogućnost razvoda vjerskog braka s građanskim učincima. Prema kanonskom pravu, vjerski je brak nerazrješiv i institut razvoda braka ne postoji. Institut razvoda braka se protivi shvaćanjima o jednosti i nerazrješivosti (*unitas et indissolubilitas*) koja se vezuju uz katolički brak. Jednom kad civilni sud donese pravomoćnu konstitutivnu odluku o poništaju građanskog braka, taj brak prestaje, dok u situaciji u kojoj crkveni sud vjerski brak proglasi ništavim svojom deklaratornom odlukom to nije slučaj. Takvom odlukom crkvenog suda zapravo se utvrđuje da navedeni brak nije nikada ni nastao, odnosno nikad nije ni proizvodio ikakve pravne učinke. Nijedna ljudska vlast, ni iz kakva razloga stoga ne može razriješiti ženidbu koja je tvrda i izvršena (*matrimonium ratum et consummatum*), već je moguće da se to dogodi jedino smrću.⁹⁵

Osim ženidbenih zapreka kojih smo se dotakli, postoje prema kanonskom pravu još i neke druge pojedinačne zapreke: zapreka spolne nemoći, različitosti vjere, svetog reda, redovničkog doživotnog zavjeta čistoće, otmice i nasilnog zadržavanja, zločina brakoubojstva, tazbine ili svojte te javne ćudorednosti.⁹⁶

⁹⁴ *Ibid.*, str. 254.-255.

⁹⁵ *Ibid.*, str. 256.-260.

⁹⁶ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 97.-155.

3.5. Postupak sklapanja braka

Nezaobilazno za temu ovog rada, treba se osvrnuti na postupak sklapanja braka kako je on bio uređen u rimskom pravnom sustavu. Naime, oblik njegova sklapanja uvelike je ovisio o namjeri sklapanja braka *cum manu* ili *sine manu*, odnosno tome želi li se uz njegovo sklapanje zasnovati i vlast muža nad ženom (*manus*) ili ne. Brak *cum manu* (*manus*) mogao se zasnovati na tri načina: *coemptio*, *confarreatio* i *usus*. Pritom je *coemptio* bio sastojan u mancipaciji, odnosno prividnoj prodaji žene kojoj je prisustvovalo pet svjedoka, vaga i libripens, a na taj akt su se potom nadovezivale usmene formule koje su davale uvid u to da se prividna prodaja vrši kako bi se sklopio brak. *Confarreatio* je označavao sklapanje braka koje je uključivalo sakralne obrede kojima je prisustvovalo deset svjedoka i dvojica najvećih svećenika u Rimu. Obredni čin se sastojao u žrtvi koja bi bila podnesena za Jupitera, a kod koje se upotrebljavao kruh od pira. Stjecanje manusa činjenicom da žena s mužem živi u faktičnom braku neprekidno kroz godinu dana, nosilo je naziv *usus*.⁹⁷ Za razliku od braka s manusom, brak bez istog se sklapao bez izričitih formalnosti pravne prirode. Trebalo je imati tek neko objektivno mjerilo za utvrđivanje postojanja *affectio maritalis* i zajedničkog življenja.⁹⁸

Naš ObZ predviđa mogućnost sklapanja braka u građanskom obliku i vjerskom obliku s građanskim učincima, pri čemu je napravljena distinkcija u pogledu toga da su sadržaj i tijek postupka pobliže određeni za sklapanje braka u prvo navedenom, građanskom obliku, dok su za vjerski brak kojemu se priznaju učinci građanskog braka propisane potrebne pretpostavke kako bi on te učinke doista dobio.⁹⁹

Brak u građanskom obliku se, sukladno izričitoj odredbi našeg ObZ-a, sklapa pred matičarom. On najprije vodi postupak koji prethodi sklapanju braka, nakon čega slijedi izjavljivanje pristanaka na sklapanje. Cjelokupni postupak počinje osobnom prijavom namjere za sklapanje braka od strane nevjeste i ženika, s tim da je odabir mjesta sklapanja braka prepušten nevjesti i ženiku. Uz prijavu namjere, nevjesta i ženik prilažu izvratke iz matice rođenih¹⁰⁰, a dužnost je matičara provjeriti jesu li pretpostavke za sklapanje civilnog braka zadovoljene. Ako nisu, matičar će činjenicu da brak ne mogu sklopiti odmah priopćiti nevjesti i ženiku te će o tome sastaviti bilješku u prijavi namjere sklapanja braka. Nevjesta i ženik imaju pravo na podnošenje zahtjeva nadležnom upravnom tijelu županije, odnosno Grada Zagreba u čijem je djelokrugu obavljanje povjerenih poslova državne uprave koji se odnose

⁹⁷ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 136.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 137.

⁹⁹ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 51.

¹⁰⁰ *Ibid.*, str. 52.

na sklapanje braka, u roku od osam dana od priopćenja, a s ciljem da u upravnom postupku dođe do utvrđenja ispunjavaju li pretpostavke za sklapanje braka ili ne. Upravno tijelo je o zahtjevu dužno odlučiti u roku od 15 dana.¹⁰¹ Ako u daljnjem nastavku postupka ne bude prepreka, matičar će nevjestu i ženika tražiti da se izjasne o izboru prezimena, nakon čega će u dogovoru s njima odrediti dan sklapanja braka.¹⁰² U slučaju da u vrijeme koje je za sklapanje dogovoreno izostanu nevjesta, ženik ili oboje, smatrat će se da je prijava namjere povučena. Jedino ako matičaru stigne opravdanje za taj izostanak, odgodit će se sklapanje braka te se to neće smatrati odustankom. ObZ određuje obveznu nazočnost ženika, nevjeste, matičara i dvaju svjedoka prilikom sklapanja braka, a svjedokom se može odrediti svaka osoba koja je punoljetna i poslovno sposobna. Presudni trenutak cijelog postupka nalazi se u zakonskoj obvezi matičara da nevjestu i ženika poimence pita pristaju li na međusobno sklapanje braka, zato što se brak smatra sklopljenim onog trenutka kad i nevjesta i ženik svoj pristanak na njegovo sklapanje izjave. Cjelokupan postupak završava deklarativnom objavom matičara kojom obznanjuje da je brak između žene i muškarca sklopljen.¹⁰³

Brak koji se sklapa u vjerskom obliku, a koji u ObZ-u ima pripadajuće odredbe koje sadrže propisane pretpostavke da bi mu se priznali učinci građanskog braka, u tu svrhu traži ispunjenje sljedećih zahtjeva: prvi je da brak mora biti sklopljen pred službenikom određene vjerske zajednice, a koja o tome s Republikom Hrvatskom ima uređene pravne odnose, drugi se zahtjev sastoji od toga da su ženik i nevjesta prethodno pribavili od matičara valjanu potvrdu, koja svjedoči da su zakonske pretpostavke za sklapanje braka ispunjene, a posljednji da je brak u vjerskom obliku sklopljen u roku od tri mjeseca, a koji se računa od onog dana kad je matičar izdao potvrdu o ispunjavanju pretpostavki.¹⁰⁴ Službenik vjerske zajednice koji je vodio postupak sklapanja braka ima dužnost u roku od pet dana od samog sklapanja matičaru dostaviti ispravu koja potvrđuje da je brak doista sklopljen. Tu će ispravu potpisati muž, žena, službenik vjerske zajednice i svjedoci.¹⁰⁵ Konačnost postupka sklapanja vjerskog braka s građanskim učincima nazire se u obvezi matičara da sklopljeni brak u roku od tri dana od primitka spomenute isprave upiše u maticu vjenčanih, ako su za to ispunjene sve tražene

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 53.

¹⁰² *Ibid.*, str. 54.

¹⁰³ *Ibid.*, str. 55.-56.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 58.-59.

¹⁰⁵ *Ibid.*

pretpostavke.¹⁰⁶ Braku koji je sklopljen u vjerskom obliku, a koji ispunjava sve zahtjeve koje iziskuje ObZ, priznat će se svi obiteljskopравни učinci i to od onog dana kad je sklopljen.¹⁰⁷

3.6. Oblici sklapanja ženidbe

Ženidba, koju bismo mogli opisati kao intimnu i trajnu zajednicu života između muškarca i žene, proizašla je iz uzajamne ljubavi i na njoj je zasnovana, a nastaje samo ako je obostrano dana valjana ženidbena privola ili pristanak na nju.¹⁰⁸

U redovitim odnosno normalnim okolnostima, uvjet da bi Crkva ženidbu prepoznavala kao valjanu je taj da je ženidba sklopljena u propisanom kanonskom obliku, što znači da se ženidbena privola nužno mora dati pred ovlaštenim ili službenim predstavnikom Crkve (*testis autorizatus* ili *testis qualificatus*). Kako bi ženidbena privola bila valjana, Zakonikom su određeni službeni ili ovlašteni predstavnici Crkve pred kojima se može izjaviti ženidbena privola: mjesni ordinarij (obuhvaća Rimskog prvosvećenika i dijecezanskog biskupa), župnik, svećenik, đakon (ako ga župnik ili svećenik na to ovlaste).¹⁰⁹ Uz nekog od navedenih posvećenih službenika, kanonska ženidba iskazuje potrebu nazočnosti dvojice običnih svjedoka (*testes communes*).¹¹⁰ Osoba može biti svjedokom ako je navršila 14 godina, ako je sposobna zapaziti, čuti i vidjeti što se pred njom događa te ako je u stanju shvatiti da svjedoči sklapanju ženidbenog saveza između određene žene i određenog muškarca.¹¹¹ Djeliteljima ženidbenog sakramenta smatraju se ženidbene stranke odnosno zaručnici, dok je zadaća posvećenog službenika (koji ima ulogu kvalificiranog svjedoka) da asistira u ime Crkve. Čin sklapanja, koji je kod ženidbe najvažniji i postupak se svodi na njega, mora biti ispunjen aktivnošću posvećenog službenika, koji ne smije samo promatrati i slušati kako si zaručnici izjavljuju privolu. Posvećeni službenik mora službeno tražiti ili postaviti pitanje daju li zaručnici jedno drugom privolu za sklapanje ženidbe, a ako dobije pozitivan odgovor, mora privolu primiti u ime Crkve. Ženidbenu privolu moguće je (redovito prevladava takav način) izraziti riječima, no nije isključeno njezino davanje vanjskim znakovima koji su odgovarajući i prikladni.¹¹² U pogledu mjesta sklapanja ženidbe, Zakonik propisuje da se ženidbe imaju

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 60.

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 61.

¹⁰⁸ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 207.

¹⁰⁹ *Ibid.*, str. 209.

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 211.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 212.

¹¹² *Ibid.*

sklopiti u crkvenim zajednicama i župama koje su za zaručnike i buduće supružnike najbliže prema mjestu prebivališta (*domicilium*) ili boravišta (*quasi-domicilium*) ili boravka u vremenu trajanja od mjesec dana (*menstrua commoratio*). Ako se radi o osobama koje su lualice, njihova je župa ona u kojoj stvarno borave. Dakako, uz dopuštenje vlastitog župnika ili vlastitog ordinarija, ženidbe se u redovitom obliku mogu sklapati i drugdje.¹¹³

Postoje u životu određene (ne)prilike, kao što su teške bolesti koje pogode župnika ili određena ograničenja slobode ili razna fizička onemogućenja, a koje rezultiraju time da se redoviti kanonski oblik sklapanja ženidbe ne može održavati. Iz tog se razloga, još od vremena Tridentskog sabora kao rješenje takvih situacija nametnuo institut izvanrednog kanonskog oblika sklapanja ženidbe, koji ključnu razliku prema redovitom obliku nalazi u tome da se sklapa samo pred dvojicom običnih svjedoka.¹¹⁴ Zakonik navodi da se ženidba u izvanrednom kanonskom obliku sklapa u slučajevima smrtne pogibelji te izvan smrtne pogibelji u kojoj postoji mogućnost da u sljedećih mjesec dana ili neće biti ili se fizički neće moći doći do župnika, mjesnog ordinarija ili kojeg drugog svećenika ili đakona odnosno osobe koja je delegirana ili ovlaštena za asistiranje ženidbi.¹¹⁵

4. PRESTANAK BRAKA I RAZRJEŠENJE ŽENIDBE

Rimsko pravo je po pitanju prestanka braka nudilo nekoliko rješenja, o kojima saznajemo s pomoću Paulova fragmenta sačuvanog iz tog vremena. Interpretativna analiza fragmenta odaje prije svega smrt bračnog druga (*morte*) kao jedan od razloga za prestanak braka prema rimskopravnom uređenju. Navode se još razvod braka (*divortio*) te gubitak slobode nekog od bračnih drugova (*captivitate vel alia contingente servitute*). U slučaju da koji od bračnih drugova izgubi slobodu (*capitis deminutio maxima*), to bi bezuvjetno rezultiralo prestankom braka jer nije bilo moguće sklapati brak s robovima. Zarobljavanje (*captivitas*) *explicite* je navedeno u fragmentu kao način na koji se može izgubiti sloboda, a slijedom toga i način na koji može prestati brak. Osim navedenih, naknadna bračna smetnja (*incestum perveniens*) vodila se kao pravno relevantna činjenica za prestanak braka.¹¹⁶ U pogledu osnova za prestanak braka, naš ObZ navodi nekoliko mogućnosti prestanka propisujući sljedeće: „Bez

¹¹³ *Ibid.*, str. 226.

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 230.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 231.

¹¹⁶ Bratković, M., *op. cit.* u bilj. 4., str. 114.

obzira na oblik u kojemu je sklopljen, brak prestaje smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništajem ili razvodom.“¹¹⁷

Smrt kao osnova prestanka bračnog odnosa ne iziskuje posebne dodatne odredbe, s obzirom na prirodu odnosno narav stvari i činjenicu da u trenutku nastupa smrti jednog od bračnih drugova - brak prestaje.¹¹⁸ Da bi brak prestao po osnovi proglašenja nestalog bračnog druga umrlim, potrebno je da sud o tome donese pravomoćno rješenje, a pretpostavke za proglašenje, određivanje dana smrti kao i cjelokupni sudski postupak određeni su posebnim zakonom. Prestanak braka po toj osnovi povlači iste pravne posljedice koje povlači okončanje braka smrću bračnog druga.¹¹⁹ Za razliku od smrti i proglašenja nestalog bračnog druga umrlim, odredbama o poništaju braka ObZ uspostavlja obiteljskopravnu sankciju u onim slučajevima u kojima pretpostavke za valjanost braka nisu ispunjene, što, dakako, uzrokuje nevaljanost samog braka.¹²⁰ Mogućnost koju u tom slučaju predviđa ObZ je pokretanje sudskog (parničnog) postupka,¹²¹ a u svojoj odredbi određuje ovlaštenike za pokretanje istog: „Tužbu radi poništaja braka može podnijeti: 1. bračni drug, 2. Hrvatski zavod za socijalni rad i 3. osoba koja ima pravni interes.“¹²²

U kontekstu usporedbe s kanonskom ženidbom, vrlo važna osnova za prestanak braka je razvod. Prema trenutnom obliku (a koji se u zakonodavstvima pojedinih europskih država pojavio početkom 19. stoljeća), dopušteno je da muž i žena na vlastiti zahtjev raskinu brak i to tijekom života, unatoč tome što je brak sklopljen potpuno valjano.¹²³ Do razvoda braka dolazi putem odluke suda, a temelj za takvu odluku može biti sporazum muža i žene, kao i određene okolnosti nastale tijekom braka.¹²⁴ Tako i ObZ predviđa da „razvod braka može tužbom zahtijevati jedan bračni drug, a oba bračna druga prijedlogom za sporazumni razvod braka.“¹²⁵ Pritom postoje tri zakonom propisana slučaja u kojima će sud razvesti brak: „Sud će razvesti brak: 1. ako oba bračna druga predlažu razvod braka na temelju sporazuma, 2. ako utvrdi da su bračni odnosi teško i trajno poremećeni ili 3. ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana.“¹²⁶ Sporazumni zahtjev bračnih drugova za razvod braka rezultirat će razvođenjem braka od strane suda, bez ispitivanja pojedinih okolnosti iz bračnog života muža

¹¹⁷ Čl. 47. St. 1. ObZ-a.

¹¹⁸ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 71.

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 72.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 74.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Čl. 49. St. 1. ObZ-a.

¹²³ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 79.

¹²⁴ *Ibid.*, str. 81.

¹²⁵ Čl. 50. St. 1. ObZ-a.

¹²⁶ Čl. 51. ObZ-a.

i žene. U novije se vrijeme smatra da je takav zahtjev prikladan dokaz toga da supružnici brak doista žele razvrgnuti, te im se stoga omogućuje da to i učine u jednostavnom i kratkom postupku.¹²⁷ Odnosi između supružnika su trajno poremećeni ako oni ne uspostavljaju bliskost na bilo kojem od polja, emotivnom, seksualnom, ekonomskom ili drugom. Važna komponenta za karakterizaciju odnosa kao trajno poremećenih je da se čak ni uz protek vremena krizno stanje ne popravlja i da supružnici ne traže pomoć. Baš je iz tog razloga ObZ dao mogućnost podnošenja tužbe onom bračnom drugu koji nije zadovoljan u braku, s tim da ga pritom nije obvezao na poblize određivanje ili objašnjavanje uzroka za koje smatra da su doveli do teškog i trajnog poremećaja bračnih odnosa. Sud stoga mora utvrditi stanje poremećenosti bračnih odnosa, koje se objektivno manifestira što znači da i ostale osobe mogu primijetiti da je brak pao u krizu.¹²⁸ Do posljednje zakonom određene osnove za prestanak braka razvodom, osnove prestanka bračne zajednice, dolazi u slučaju da muž i žena prekinu sve međusobne veze koje po prirodi stvari obilježavaju njihov zajednički život. Da bi sud mogao razvesti takav brak, bit će potrebno činjenično utvrditi prestanak životne zajednice između muža i žene te da je odvojenost između njih trajala najmanje godinu dana.¹²⁹

Nepremostiva razlika između civilnog braka i kanonske ženidbe krije se u usporedbi navedenih odredaba obiteljskog prava o pitanju razvoda braka i odredaba kanonskog prava koje se odnose na razrješenje ženidbe. Naime, kao što smo dijelom već i rekli, kršćanska je ženidba (u načelu) nerazrješiva, a mogućnost njezina razrješenja je u crkvenom pravu izvanrednog karaktera.¹³⁰ Kanonsko pravo drži da nije moguće razrješenje tvrde i izvršene ženidbe nijednom ljudskom vlašću, ni iz kakvog razloga, osim smrću jednog ili oba bračna druga.¹³¹ Tvrdom ženidbom (*matrimonium ratum*) se pritom smatra samo onaj ženidbeni sakrament koji je sklopljen između dviju krštenih osoba¹³², dok se ženidbu može nazivati izvršenom (*matrimonium consumatum*) samo ako su muž i žena nakon valjana sklapanja ženidbe na ljudski način izvršili spolni bračni čin, koji je sam po sebi prikladan za to da se rađaju djeca, a kojim činom muž i žena postaju jedno tijelo.¹³³ Ipak, doseg načela apsolutne nerazrješivosti prestaje ako nije ispunjena koja od ove tri pretpostavke: da su oba ženidbena druga krštena, da je ženidba valjano slavljena i da je brak konzumiran. U slučaju da koja od navedenih nužnih pretpostavaka nije zadovoljena, apsolutna nerazrješivost ne vrijedi te se u

¹²⁷ Alinčić *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 85.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 84.-85.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Bratković, M., *op. cit.* u bilj. 4., str. 126.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 310.

¹³³ *Ibid.*, str. 311.

tom slučaju ipak može razriješiti ženidbu. No i uz tu činjenicu, institut bračnog razvoda kanonskom je ženidbenom pravu potpuno stran. Kanonsko pravo poznaje institute razrješenja ženidbene veze (*dissolutio vinculi*), rastave ženidbenih drugova uz trajanje ženidbene veze (*separatio manente vinculo*) i ništavosti ženidbe (*nullitas matrimonii*), a potonji zapravo predstavlja deklaratorni čin, kojim se obznanjuje da ženidba nikad ni nije bila uspostavljena, odnosno da ženidba nikad nije postojala.¹³⁴

5. ZAKLJUČAK

U Republici Hrvatskoj postoji jednakost svih vjerskih zajednica pred zakonom. Ipak, Katolička crkva i država imaju posebnu vrstu povezanosti koja se i u današnjim vremenima očituje na brojnim poljima, a odličan primjer je prožimanje instituta kanonske ženidbe i civilnog braka, što povijesno, što samim uređenjem.¹³⁵ Nakon provedene analize današnjeg obiteljskog prava i usporedbe s kanonskim pravom u onom dijelu koji se odnosi na bračne smetnje, možemo zaključiti da su postojeća forma i sadržaj gotovo svake bračne smetnje u obiteljskom pravu doista pod snažnim utjecajem kanonskog prava. Bez obzira na to, ostaje činjenica da postoje i neke nepodudarnosti na područjima kanonskog i obiteljskog prava, poglavito kada govorimo o sadržaju pojedinih bračnih smetnji, odnosno zapreka u ženidbi te u određenim pravnim posljedicama proizvedenim od strane istih.¹³⁶ Kada govorimo o njezinoj oprečnosti prema braku, ženidba se, prema svojoj naravi i ciljevima koje ima postići, smatra nečim svetim. Takvom se nije smatrala samo u kršćanstvu, već i kod Židova, Rimljana i ostalih, još starijih naroda.¹³⁷ Upravo su zbog toga javnoj vlasti za svaku zabranu ili ograničenje prava na ženidbu (*ius connubii*) potrebni opravdani razlozi, koji vrijednosno moraju biti iznad prava na sklapanje ženidbe. Opravdanje za zabranu ili ograničavanje prava mogu biti dobra i korist zajednice koju bi ona imala od toga.¹³⁸

Doba ekonomskog napretka i općenito razvoja suvremenog društva sa sobom su donijeli pravo na slobodu razvoda civilnog braka. Pritom je kao jedan od uzora modernom zakonodavstvu koje štuje načelo razrješivosti braka moglo poslužiti rimsko klasično pravo.¹³⁹ Razvod braka sporazumom, kao jedan od načina razvoda, općeprihvaćen je oblik gotovo svakog modernog građanskog zakonodavstva. Liberalizam je maksimalno ograničio

¹³⁴ Bratković, M., *op. cit.* u bilj. 4., str. 127.

¹³⁵ Šimović, I., *op. cit.* u bilj. 4, str. 235.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 262.

¹³⁷ Blažević, V., *op. cit.* u bilj. 2, str. 17.

¹³⁸ *Ibid.*, str. 31.

¹³⁹ Bratković, M., *op. cit.* u bilj. 4., str. 145.

moćnosti zadiranja države u povode i uzroke zahtjeva za razvrgnućem brakova od strane građana i svaki takav čin prepustio individualnim prosudbama pojedinca, pri čemu je veća pažnja posvećena zaštiti prava djece, koja im je potrebna tijekom i nakon parnica za razvod braka.¹⁴⁰ Na području Republike Hrvatske svjedočimo čestim sklapanjima brakova kanonskim ženidbama, a kojima su priznati (u novije vrijeme) građanskopravni učinci. Unatoč tome što je ženidba u Katoličkoj crkvi načelno nerazrješiv institut, bezuspješni građanski brakovi nerijetko završavaju razvodom, makar ne toliko često kao u pojedinim drugim zemljama koje Crkvu ne drže kao tako važnu interesnu skupinu s golemim utjecajem na cjelokupno društvo.¹⁴¹ Današnje zakonsko uređenje, prema kojem je osoba neopterećena osjećajem nerazrješivosti braka, dovelo je do toga da ljudi braku pristupaju poprilično olako, ne propituju dublje razloge koji ih navode da sklope brak s nekom osobom. Uloga braka kao svojevrsnog utočišta za bračne drugove, koje im jamči obilje socijalne sigurnosti i društveni status tijekom cijelog života, uvelike je smanjena slobodom izbora u pogledu upravljanja osobnim životom, ali i činjenicom da neki bračni drugovi takve i slične kvalitete mogu pronaći i u drugim oblicima zajednice, kao što je izvanbračna.¹⁴²

Gotovo sve o čemu je bilo govora kako u zaključku, tako i u cjelokupnom radu (kao što smo vidjeli na brojnim primjerima i usporedbama) neupitno je, u većem ili manjem dijelu, poteklo iz rimskog privatnog prava. Ono je postavilo temelje za današnje uređenje, koje u pogledu ponekih pitanja i nije previše odmaklo od nekadašnjeg uređenja. Vidljiva je neraskidiva veza i kontinuitet između rimskog prava i instituta kanonske ženidbe i civilnog braka, jer potonji bez razrade u rimskopravnom uređenju (barem u ovom obliku) vjerojatno ne bi niti postojali.

¹⁴⁰ *Ibid.*, str. 146.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*

6. LITERATURA

- Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo*, 3. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.
- Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1991.
- Bitno.net, *Zaruke – vrijeme je da vratimo toj riječi izvorni smisao*, 22. travnja 2023., dostupno na: <https://www.bitno.net/obitelj/mladi-veze-samci/zaruke-vratimo-toj-rijeci-izvorni-smisao/> (11. srpnja 2024.), str. 14.
- Blažević, V., *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2004.
- Boljat, L., Šalković, J., *Kanonsko-pravni aspekti pripreme za ženidbu i prevencija ništavosti*, Bogoslovska smotra, vol. 85., br. 3., 2015., str. 17.-18.
- Bratković, M., *Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011., str. 2.-31.
- Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, 17. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, miraz, 2013.-2024., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/41117> (08. srpnja 2024.), str. 8.
- Janeković Römer, Z., *prćija* (miraz, dota), *Leksikon Marina Držića*, 2015., dostupno na: <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/prcija-miraz-dota/> (08. srpnja 2024.), str. 7.-8.
- Josipović, I., *Referendum o braku: 1.12.2013. građani pobijedili političare, njihove udruge i medije*, Narod.hr, 01. prosinca 2016., dostupno na: <https://narod.hr/hrvatska/referendum-braku-1-12-2013-gradani-pobijedili-politicare-njihove-udruge-medije> (08. srpnja 2024.), str. 6.
- Milić, I., *Zaruke u europskoj pravnoj tradiciji do XIX. stoljeća i njihovo uređenje na hrvatskom pravnom prostoru*, u: Šalković, J., (ur.), *Zaručništvo i priprava za ženidbu*,

Zbornik radova VII. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Subotici, 2013., str. 1.-16.

- Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.
- Šimović, I., Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog i kanonskog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, vol. 85, br. 1, 2015., str. 4.-31.
- Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
- Zakonik kanonskog prava (s izvorima) – Glas Koncila, Zagreb, 1996.